

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ПРІОРИТЕТНЕ ЗНАЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ОВС

Прудка Л. М.

У статті розглядаються питання взаємозв'язку та співвідношення "права людини і міліція". Наведений аналіз проблем в діяльності працівників міліції, пов'язаних з порушенням прав людини, а також шляхи їх подолання.

Ключові слова: права людини, професійна підготовка міліції, каральна функція, соціально-обслуговуюча функція, міжнародні інструменти

В статье рассматриваются вопросы взаимосвязи и соотношения "права человека и милиция". Приведен анализ проблем в деятельности работников милиции, связанных с нарушением прав человека, а также пути их преодоления.

Ключевые слова: права человека, профессиональная подготовка милиции, карательная функция, социально-обслуживающая функция, международные инструменты.

The article discusses the relationship and the ratio of "human rights and the police." The above analysis of the problems in the work of police officers associated with the violation of human rights, as well as ways to overcome them.

Keywords: human rights, training for the police, punitive function, social function serving, international instruments

На сучасному етапі розвитку України та суспільства загалом проблема забезпечення прав людини є важливим показником, що найбільше відображає рівень цивілізованості та демократизму нашої країни.

Для визнання світовою спільнотою України як демократичної й правової держави, потрібне реальне втілення положень ст. 3 Конституції України: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю", адже саме вони є первинними, вихідними передумовами життя кожної людини.

На жаль, сьогодні проблема забезпечення прав і свобод людини в Україні, яка є головним обов'язком держави, залишається дуже гострою.

© Л.М. Прудка, 2014

Слід зазначити, що вагома частина системних порушень щодо дотримання прав і свобод людини в Україні виникає саме в діяльності міліції.

Найбільш поширеними випадками порушень прав людини з боку працівників міліції є перевищення влади та службових повноважень, а саме, як зазначають правозахисні організації: незаконне затримання особи; не допуск адвоката до захисту особи; незаконне вилучення й арешт майна особи (вилучення грошових коштів, особистих речей, невнесення вилученого до протоколу); застосування недозволених методів ведення оперативно-слідчої роботи (погрози, тортури, побиття тощо) [14].

Отже, відповідно до звіту міжнародної неурядової організації "Human Rights Watch" найбільшою проблемою України в цій площині є відсутність дієвого механізму притягнення до відповідальності тих працівників органів внутрішніх справ, які порушують фундаментальні права людини, а ті процеси, які відбуваються, не доводяться до уваги громадян і власне працівників міліції [15].

Відповідно до висновків Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів "... пасивність прокуратури та байдужість судової системи встановила ту межу міліцейської жорстокості, яку українське суспільство має в теперішній час. Доки одні будуть закривати очі на права людини задля показників у службовій діяльності, другі ухилятися від належного розслідування випадків порушень прав громадян, а треті судити на користь перших і других - у міліції існуватимуть катування й побиття" [12].

Метою статті є висвітлення стану проблеми забезпечення прав і свобод людини на сучасному етапі розвитку держави в діяльності міліції та внесення пропозицій щодо вирішення цих проблем з урахуванням імплементації як міжнародних норм, так і світового досвіду поліцейської діяльності в професійній підготовці фахівця.

Проблема дотримання прав людини в діяльності ОВС висвітлювалась у наукових працях, статтях, монографіях таких українських вчених, як О.М. Бандурка, І.В. Берестовський, Є.В. Білозьорова, І.В. Гамалій, Є.О. Гіди, Ю.Ф. Кравченко, М.І. Логвиненко, В.Є. Мармазова, О.В. Негодченко, С.С. Нестеренко, Н.І. Севастьянова, С.В. Січкара та ін.

Поняття “права людини” походить з уявлення про гідність людини; ці права є універсальними, невідчужуваними та рівними. Це означає, що кожна людина має ці права, ніхто не може бути позбавлений цих прав або відмовитись від них і кожен наділений правами людини однаковою мірою, незалежно від таких критеріїв, як раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні та інші переконання, національність або соціальний статус, майновий статус, статус за походженням (народженням) або будь-який інший статус [13].

Права людини закріплені в міжнародних документах, таких як: „Загальна декларація прав людини”, що проголошена резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., „Європейська конвенція з прав людини”, прийнята в Римі 4 листопада 1950 р., „Міжнародний пакт про громадянські та політичні права”, проголошений резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р., „Заключний акт Хельсінської наради” 1975 р., а також „Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання”, проголошена резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 10 грудня 1984 р., якими гарантуються права і свободи людини й громадянина в Україні.

На сьогоднішній день необхідне реальне втілення національних правових вимог щодо діяльності органів внутрішніх справ, які повинні базуватись на міжнародних правових нормах, ратифікованих державою у встановленому порядку.

Виконання службових обов’язків працівниками міліції повинно стати неможливим без дотримання міжнародних норм у галузі прав і свобод людини, про що в національному законодавстві повинні бути відповідні положення.

Так, до таких документів слід віднести, насамперед, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (прийнятий резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р.); Декларацію Ради Європи про поліцію, Основні принципи застосування сили й вогнепальної зброї посадовими особами по підтриманню правопорядку (прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками від 7 вересня 1990 р.); Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою (прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН); Звід принципів захисту усіх осіб, яких піддано затриманню або ув’язненню в будь-якій формі (прийнятий резолюцією 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 р.); Декларацію про захист усіх осіб від насильницького зникнення (прийнята резолюцією 43/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р.).

У процесі професійної підготовки працівники міліції повинні чітко усвідомити значення й відмінності в названих міжнародних документах стосовно прав людини, а саме “міжнародні інструменти”, “декларація”, “пакти” та “угоди”.

“Міжнародні інструменти” в даному контексті означають всі правові документи, що вміщують міжнародні стандарти прав людини. Деякі з цих документів є угодами, положення яких мають обов’язкову юридичну силу для країн-учасниць. Такі угоди називають “пактами” або “конвенціями”. Хартія ООН також є договором, який має обов’язкову юридичну силу. Згадана “Декларація” є Загальною декларацією прав людини, яку було ухвалено на основі резолюції 217 А Генеральної асамблеї ООН 10 грудня 1948 року. Вона не є документом, що накладає правові зобов’язання, однак серед юристів не

припиняються дискусії про те, наскільки окремі або всі положення Декларації можуть мати обов’язкову юридичну силу згідно зі звичаєвим міжнародним правом. Деякі декларації чи резолюції або ж їх окремі частини можуть набути обов’язкової юридичної сили в системі міжнародного права тоді, коли їхні положення стануть загальною практикою, що буде прийнята в різних державах. У разі, коли положення досягають такого статусу, то про них говорять, що вони стають частиною звичаєвого міжнародного права. Загальна декларація з прав людини, а також два міжнародні пакти, про які йшлося вище, утворюють разом Міжнародний більш з прав людини, який має застосування в усіх країнах світу. Існують також угоди, що мають обов’язкову юридичну силу, які застосовуються на регіональному рівні. Такими є Африканська хартія прав людини і прав народів, Американська конвенція з прав людини та Європейська конвенція з прав людини. Європейська конвенція з прав людини, що є одним з найбільш революційних чинних міжнародних документів, посідає центральне місце в європейській системі захисту прав людини. Приєднуючись до Конвенції, держави беруть на себе зобов’язання забезпечувати права, що викладені в ній, і передбачити “ефективний” механізм запобігання порушенню прав людини на національному рівні. У разі, коли такі національні засоби захисту виявляються неефективними, особа має право звернутись до незалежного міжнародного Європейського суду з прав людини.

Існують інші міжнародні інструменти, якими є кодекси або принципи. Це документи, що ухвалюються такими міжнародними структурами, як Генеральна асамблея ООН. Вони самі не мають обов’язкової юридичної сили, однак підтверджують і посилюють положення договорів, завдяки чому сприяють застосуванню положень таких договорів через вироблення детальних стандартів.

З огляду на необхідність дотримання норм міжнародного права в галузі прав і свобод людини, неухильність і незворотність процесу євроінтеграції стосовно нашої держави, конче потрібно при організації навчання (перепідготовки, підвищення кваліфікації) працівників ОВС забезпечити необхідні умови (організаційні, методичне забезпечення) [11] для якісного вивчення прав людини з точки зору знань норм міжнародного права, а також чіткого усвідомлення працівниками міліції співвідношення “права людини і міліція”, у загальній характеристиці діяльності ОВС, слід мати на увазі, що взаємовідносини між діяльністю міліції й правами людини базуються на поняттях “захист” і “дотримання”, і такі взаємовідносини можуть (і повинні) бути дуже позитивними, що може складати соціально-громадську та юридичну основу професійного становлення фахівця.

Позитивним аспектом у взаємовідносинах між міліцією та правами людини є те, що вимога захисту прав людини безпосередньо пов’язана з виконанням її функцій. Такими є функції більшості поліцейських структур світу і, безумовно, Європи.

Європейська Конвенція з прав людини та її органи визначили стандарти виконання поліцейських функцій. Ці стандарти зміцнюють права людини, політичну демократію й верховенство права.

Наразі стає актуальним питання відповідної перебудови системи професійної підготовки працівників міліції, головною метою якої повинна стати заміна каральної функції міліції на *соціально-обслуговуючу*. З точки зору професійної підготовки, як нам вбачається, ця переорієнтація повинна базуватись, насамперед, на твердому

засвоєнні всіма працівниками міліції відповідних норм міжнародного права й, по-друге, на знання працівниками ОВС людей, їх особистісних якостей, повазі їх законних прав і свобод, гуманному відношенню до них. Професійно-психологічні знання стають основою для розуміння мотивів і цілей вчинків громадян, сприяють встановленню й підтримці з людьми довірчих відносин, адекватному вирішенню протиріч і конфліктів спілкування тощо. Це сприятиме підвищенню авторитету працівників міліції.

Також слід зазначити доцільність вивчення та імплементації передового досвіду з урахуванням специфіки діяльності різних поліцейських систем у контексті можливостей його використання в умовах України, що важливо як з точки зору правової теорії, так і на практиці.

Метою кадрової політики поліції зарубіжних країн є рекрутування й жорсткий ретельний відбір на службу кандидатів, що відповідають не тільки моральним, психологічним, а й спеціальним вимогам, необхідним для належного виконання ними поліцейських функцій.

Не останню роль у підготовці кадрів поліції зарубіжних країн відіграє престижність правоохоронної діяльності, яка підтримується, передусім, за рахунок високого рівня соціальної захищеності поліцейського, а також створення державою й значною кількістю засобів масової інформації позитивного й іміджу поліцейських структур. Матеріальна забезпеченість спонукає поліцейського до відповідального виконання обов'язків, професійного зростання, що позитивно позначається на кадровій стабільності [7].

Навчання й професійна підготовка майбутнього працівника міліції повинна бути орієнтованою на захист прав і свобод людини; усвідомлення того, що працівник міліції особисто й міліція загалом є утримуваними за рахунок податків населення і, відповідно, служать платнику податків; глибоке усвідомлення того, що міліція зобов'язана надати допомогу кожному громадянину й у разі вчинення злочину, і за настанням нещасного випадку, в екстремальній ситуації, побутовому конфлікті, раптовому захворюванні чи, скажімо, несподіваних пологах на вулиці. До миттєвих і правильних дій у всіх цих випадках працівник міліції повинен бути готовим беззастережно, його навички під час підготовки мають бути доведені до автоматизму.

Імплементація передового досвіду діяльності різних поліцейських систем зарубіжних країн у реформування професійної підготовки майбутніх працівників міліції, наприкінці навчання повинно включати: інший вищий рівень, як правових, так і психологічних знань, вміння на належному рівні застосовувати спеціальні професійні якості, навички й уміння, здатність використовувати в несподіваних ситуаціях критичне й логічне мислення, розуміння різних соціальних проблем і вміння їх вирішувати; підвищені вимоги до фізичних і психологічних навантажень, пов'язаних з ризиком для здоров'я й самого життя. Кожний працівник міліції повинен усвідомити, що будь-які професійні дії працівника міліції насамперед повинні ґрунтуватися на законності, дисципліні.

Зазначені результати можуть бути максимально й ефективно отримані з урахуванням використання системи методів активного професійного навчання, яке повинно складатись з лекційних занять, але таких, що відповідають сучасним, прогресивним технологіям, соціально-психологічним тренінгів, навчальних дискусій, "круглих столів", ділових ігор, семінарів (проблемних, міждисциплінарних, тематичних, орієнтаційних,

системних). При цьому важливо дотримуватись основних принципів активного навчання, а саме: зміст і методи навчання повинні відповідати рівню підготовленості учнів; заздалегідь моделювати навчальний процес і його кінцевий результат; оптимальний вибір навчальної діяльності, що найбільш підходить до конкретної теми; проблемне вивчення нового матеріалу; вивчення, аналіз і оцінка помилок, що допускаються в конкретних ситуаціях; поступове зростання складності навчального матеріалу і його постійна новизна; стимулювання колективної пізнавальної діяльності; випереджаюче навчання, постійний контроль ефективності занять і зворотній контроль якості навчання.

Змістовна сутність принципів активного навчання:

I. *Рівновага*. Необхідно дотримувати рівновагу між змістом і методом навчання з урахуванням підготовленості тих, кого навчають, і темою заняття.

II. *Моделювання*. Навчальний процес повинен бути змодельований заздалегідь. Моделлю навчального процесу виступає навчальний план. У ньому відображаються цілі і задачі, засоби і методи навчання, процедура і режим занять, формулюються питання й завдання, що зважаються в ході навчання. Але також необхідно змоделювати кінцевий результат, тобто описати "модель завершеного навчання". У зазначену модель повинні входити:

- якими знаннями (їхня глибина, широта й спрямованість) і навичками той, якого навчають, повинен володіти,
- до якої діяльності повинен бути підготовлений, у яких конкретно формах повинні виявлятися результати його навчання.

- необхідно врахувати "модель середовища", в якій працює й мешкає той, якого навчають. Вона допоможе уникнути відриву від реальної дійсності і її проблем.

III. *Контроль на вході*. Навчальний процес повинен проходити відповідно до реального рівня підготовленості тих, хто навчаються, з опорою на їхні інтереси, потреби. Вхідний контроль дає можливість з максимальною ефективністю уточнити зміст навчального курсу, переглянути обрані методи навчання, визначити характер і об'єм індивідуальної роботи, аргументовано обґрунтувати актуальність навчання й тим викликати бажання вчитися.

IV. *Відповідність змісту та методів цілям навчання*. Для ефективного досягнення навчальної цілі необхідно вибирати такі види навчальної діяльності, що найбільше підходять для вивчення конкретної теми чи рішення задачі. В одному випадку досить діалогу, обговорення проблеми. В іншому - необхідно використовувати додаткові джерела інформації: журнали, газети й т.п. Або ж потрібно звернутися до суміжних галузей знань, за консультацією до фахівців.

V. *Проблемність*. Заняття необхідно організовувати таким способом, щоб ті, хто навчаються, дізнавалися нове, здобували знання й навички через подолання труднощів, перешкод, створюваних постановкою проблем. Саме проблемна побудова заняття гарантує ефективне досягнення навчальної мети. Під час заняття ставляться питання, що вимагають пошуку, що активізує розумову діяльність, а це важлива умова ефективності навчання. Активність при навчанні досягається в тому разі, якщо учень аналізує фактичний матеріал і оперує їм так, щоб самому одержати з нього інформацію.

VI. *Негативний досвід*. У практичній діяльності разом з успіхом, допускаються й помилки, тому необхідно учить людину уникати помилок.

Відповідно до цього принципу в навчальний процес, побудований на активних методах навчання, вносяться

два нових навчальних елементи: вивчення, аналіз і оцінка помилок, допущених у конкретних ситуаціях. Матеріалом для таких занять можуть бути критичні публікації в періодичній пресі й реальні факти з життя свого підрозділу - помилки з боку працівника в конкретній ситуації. У цьому разі тим, хто навчаються, пропонується для аналізу ситуація, джерелом проблем в якій, як правило, є відсутність необхідного досвіду. Подальший аналіз послідовності дій тих, хто навчаються, допомагає знайти закономірність помилки й розробити тактику вирішення задачі. Одночасно працівник переконується в необхідності знань по цій проблемі, що спонукає його до більш глибокого вивчення пропонованої теми.

VII. *Від простого до складного.* Заняття планується й організується з урахуванням наростаючої складності навчального матеріалу і застосовуваних методів у його вивченні: індивідуальна робота над першоджерелами, колективне вироблення висновків і узагальнень і т.д.

VIII. *Безупинного відновлення.* Одним із джерел пізнавальної активності тих, хто навчається, є новизна навчального матеріалу, конкретної теми й методу проведення заняття. Інформативність навчального процесу, тобто насиченість новим, невідомим, що приваблює й загострює увагу, спонукає до вивчення теми, оволодіння новими способами й прийомами навчальної діяльності. Але в міру засвоєння знань загостреність їх сприйняття поступово починає знижуватися. Ти, хто навчаються, звикають до тих чи інших методів, утрачають до них інтерес. Для того, щоб цього не відбулося, викладачу необхідно постійно обновляти новими елементами побудову занять, методику навчання. Наприклад, не проводити два аналізи конкретних ситуацій протягом одного заняття, не застосовувати такий самий технічний засіб навчання на двох заняттях підряд, наочні засоби - стенди, схеми, плакати, діаграми - вивішувати в аудиторії в той момент, коли в них виникає необхідність і т.д. Керований у такий спосіб навчальний процес не дасть згаснути інтересу й активності тих, хто навчаються.

IX. *Організація колективної діяльності.* Тому, хто навчається, часто доводиться зіштовхуватися з необхідністю вирішення різних задач або прийняття рішень у групі, колективно. Виникає задача розвитку здатності до колективних дій. Рішення цієї задачі в процесі занять варто здійснювати по етапах.

На першому етапі викладач виявляє за допомогою групової задачі наявність розбіжностей і подібності в підходах різних учнів до самої задачі і її вирішення.

На другому етапі шляхом організації групової роботи над конкретною ситуацією в тих, що навчаються, формується потреба в спільній діяльності, що сприяє досягненню результату.

На третьому етапі в умовах ділової гри, проблемного семінару, лекції виробляються навички спільної діяльності, аналізу і вирішення задач, розробки проектів і т.п.

Отже, слід прийти до загального висновку: якісна підготовка професіоналів - працівників міліції - можлива лише за умов постійного удосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах системи МВС з урахуванням світового досвіду поліцейського відбору та навчання, тісного взаємозв'язку теоретичного навчання з практичною діяльністю підрозділів ОВС у сучасних умовах.

Актуальною й злободенною залишається проблема гармонічного сполучення теоретичної й практичної складової аудиторних занять з курсантами й слухачами

в навчальних закладах МВС України. Саме використання ідеомоторного тренування, активних методів навчання, соціально-психологічних і відео- тренінгів, ділових ігор, навчань складає основу для оптимального розвитку в майбутніх співробітників ОВС професійно значимих якостей, підвищення авторитету працівника міліції не тільки в професійному середовищі, але передусім серед широких верств населення.

Також слід підкреслити, що сприяння заміни каральної функції міліції на соціально-обслуговуючу - головна мета системи професійної підготовки. Професійні знання, інтерпретовані через норми міжнародного права - основа для розуміння співвідношення понять "права людини і міліція".

Ефективна робота працівників міліції полягає у виконанні ними своїх функцій і дотриманні прав людини. Порушення прав людини, порушення закону заради здійснення правоохоронних заходів, також і оперативно-розшукового характеру, не можна вважати ефективною роботою міліції, якими б не були досягнуті при цьому результати. Якщо працівники міліції порушують закон заради його здійснення, то вони не зменшують рівня злочинності, а лише збільшують його.

Для забезпечення усвідомлення й визнання захисту прав людини й поваги до неї як ключових чинників належної міліцейської практики необхідно міцно інтегрувати правозахисну культуру в культуру правозастосування, а це вимагатиме напрацювання осяжної та дієвої програми рішучих дій.

Перші кроки на цьому шляху визначаються просто: треба забезпечити, щоб усі працівники міліції знали й чітко усвідомлювали свої повноваження та відповідні обмеження, і щоб вони застосовували ці повноваження законно й гуманно. Для цього потрібна спеціальна фахова підготовка, належні інструктажі й відповідний нагляд. Все це забезпечить зміни в роботі органів внутрішніх справ і належне управління процесом змін; при цьому накопичуватиметься професійний досвід, впроваджуватимуться вищі стандарти поведінки працівників міліції й удосконалюватиметься задоволення інтересів і сподівань населення. Більш того, розвиватиметься й міцнітиме нова культура правоохоронної діяльності, яка поважатиме й винагороджуватиме професіоналізм і належну поведінку, не залишаючи місця тому, що підриває чи дискредитує роботу ОВС. Все це сприятиме меті забезпечення змін на краще в щоденній поведінці працівників міліції в їхніх контактах з населенням, інтереси якого вони захищають.

Професійний відбір і подальше навчання працівників міліції повинні переходити на новий професійний рівень підготовки кадрів ОВС - "від кількості до якості".

Лише за таких обставин відбудуться справжні, ефективні зміни.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141.
2. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 г. // Международные акты о правах человека. - М., 1998.
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання: Прийнято резолюцією 39/46 Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1979 р. // Права людини:

36. док. / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. - Х.: Ун-т внутр. справ., 1997. - С. 137-154.

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. - Амстердам; К., 1996.

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. - Амстердам; К., 1996.

6. Общая декларация прав человека от 10 декабря 1948 г. // Международные акты о правах человека. - М., 1998.

7. Бесчастний В.М. Реформування системи МВС України: шляхи та сучасні проблеми / В.М. Бесчастний // Правове забезпечення діяльності міліції/поліції: історія, сучасні проблеми та міжнародний досвід: наук.-теорет. конф.: тези допов. - К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. - С. 52-60.

8. Вогн Дж. Объединение усилий полицейских органов в подборе кадров и их проверке / Дж. Вогн. // Сборник рефератов зарубежных публикаций. - 1979. - № 46. - С. 44; Police Chief. - 1979. - № 7. - Р. 28, 30-31.

9. Діяльність міліції потребує докорінної перебудови: від карального до соціально-сервісного змісту // Іменем Закону. - 2007. - № 28. - С. 2-3.

10. Деятельность полиции и Европейская конвенция о правах человека. - [Електронний ресурс]: http://hro-uz.narod.ru/police_kpp.html.

11. Корнієнко М. Освітня реформа МВС: майбутнє будується сьогодні // Іменем Закону. - 2004. - № 9. - С. 4-5.

12. Права людини в діяльності української міліції - 2012. - [Електронний ресурс]: <http://umdppl.info/index.php?id=1379605642>

13. Ральф Крошоу "Права людини і їхній захист згідно з нормами міжнародного права" Брошура для поліції. - Львів: "Кальварія", 2002. - 15 с.

14. Робота адвоката за новим кримінально-процесуальним кодексом - Асоціація правників України. - [Електронний ресурс]: www.uba.ua/graphics/uploads/Serdiuk.pdf

15. Human Rights Training for the Police. - [Електронний ресурс]: <http://www.humanrightseducation.info/tertiary-material/447-human-rights-training-for-the-police.html>

Прудка Л.М.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри конституційного та
міжнародного права*

ОДУВС

Надійшла до редакції: 18.12.2013